

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE'DE HALK EGEMENLİĞİ
ANLAYIŞININ GELİŞİMİ
(VII₄)

Toktamış ATEŞ
İst. Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Öğretim Görevlisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının 26 Ağustos 1922'de başlayan «Büyük Taarruz»u 9 Eylül'de İzmir'de noktalanırken; aslında kurtulan Osmanlı Hanedanının yönetimindeki imparatorluk toprakları değil, özgür yaşamak iradesiyle silaha sarılan bir ulusun topraklarıydı. Mustafa Kemal «Büyük Taarruz»dan sonra ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuşurken, bu noktaya şöyle değinmekteydi: (Söylev ve Demeçler I, s. 268).

«Arkadaşlar! Milletimiz, tek bir adam gibi gösterdiği vahdet ve gayret sayesinde bu muvaffakiyeti ihraz etmiştir. Milletimizin sulh işlerinde de, sulhten sonraki işlerde de, aynı himmet ve gayret ve vahdeti göstererek bu zaferi itmam edeceğine şüphe yoktur... Bu zafer, bize bir imkân bahşediyor. Biz, bu imkânı memleketimizin, milletimizin, münevver, mesut ve müreffeh istikbali için kullanacağız.»

Arkadaşlar! Sözlerime hitam vermeden evvel kemâli iftiharla şunu arz edeyim: Bu hareketi yapan bir ordunun babalarından ve analarından ibaret olan milletimiz bütün cihana karşı en yüksek mevki-i hürmeti ve mevki-i izzeti kazanmıştır. Milletimiz bîperva iftihar edebilir. Bu en kuvvetli şeraitle hakıdır ve böyle bir milletin aciz bir ferdi olmakla en büyük saadeti hissediyorum.»

Mustafa Kemal'in Türkiye Büyük Millet Meclisinde büyük zaferi izleyen bu ilk konuşmasında üzerinde durduğu nokta, saltanatın, ya da hilafetin kurtarılması değil, zaferi kazanan ordunun ve bu orduyu yaratan ulusun ve bu ulusun iradesinin tecellî ettiği kurumun, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yüceltilmesidir.

Zaten Mustafa Kemal bu konuşmasının başlarında da şunları söylemekteydi: (s. 247).

«Arkadaşlar! Kalbimde derin bir tahassür tevlid etmiş olan ayrılıktan sonra tekrar size mülâki olduğumdan dolayı, pek mesudum (arzu şükran ederiz sesleri). Cenab-ı Hakk'a hamdeyleirim ki, ordularımızın silahlarına emanet ettiğiniz aziz ve mübarek maksat, arzu ettiğiniz vechile emniyet ve itimadınızın mahalline masruf olduğunun gösteren, mesut bir neticeye vâsıl oldu.

En karanlık ve en bedbaht günlerimizde Meclisimizin sarp ve yalçın bir kaya gibi azim ve imanı talihin bu parlak inkişafına erişmek için, lazımgelen imkânı daima mahfuz tuttu. Millî mesailde şaşmaz bir aklı selimle daima doğruyu ve daima iyiyi keşif ve temyiz eden Meclisimizin bu neticelere ermekten duyduğu saadet kadar istihkak kesbetmiş ve tasavvur olunabilir? Milletın mukadderatını doğrudan doğruya deruh-te ederek yeis yerine ümit, perişanlık yerine intizam, tereddüt yerine azim ve iman koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisimizin, civan mert ve kahraman ordularının başında bir asker sadakat ve itaatıyla (emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı) bir insan kalbinin nadiren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim (şiddetli ve sürekli alkışlar). Kalbim bu meserretle dolu olarak, pek aziz ve muhterem arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve istiklal fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum (sürekli alkışlar).»

Bu konuşma Mustafa Kemal'in ulus iradesine ve bu iradenin sahibi Türkiye Büyük Millet Meclisine duyduğu çok büyük saygının açık bir kanıtı olmaktadır.

Bundan bir ay kadar sonra saltanatın kaldırılması sorunu Mecliste görüşülürken Mustafa Kemal şu konuşmayı yapıyordu: (s. 278-279).

«Millet, şahısların hırs-ı saltanat, hırs-ı tahakküm, hırs-ı istilâdan başlayarak temin-i menfaat ve rahat ve tevsi-i sefahat ve rezalet ibzal ve israfat gibi hasis maksatlar için vasıta ve kuvvet olmak yüzünden kendi benliğini unutacak mertebede geçirdiği gafletlerin netayic-i elîmesini derhal halâs edebilecek rüşt ve kemalde idi. Artık milletin en mâkul ve meşru ve en insani salâhiyetini istimal etmek zamanı geldiğinde tereddüdü kalmamıştı. Tarih-i cihanda bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman devleti tesis eden ve bunların hepsini hâdisat ile

tecrübe eyliyen Türk milleti bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felaketlerin karşısında meftur olduğu kabiliyet ve kudretle ahzi mevki etti (şiddetli alkışlar). Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve hakimiyeti bir şahısta değil, bütün efradı tarafından müntehap vekillerinden tereküb eden bir Meclisi âlide temsil etti. İşte o Meclis, Meclisi âlinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Millet'in saltanat ve hâkimiyet makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Ve bu makam-ı hâkimiyetin hükümetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. Bundan başka bir makam-ı saltanat, bundan başka bir heyeti hükümet YOKTUR ve OLAMAZ.»

27 Kasım 1922'de İstanbul'dan Bursa'ya gelen bir öğrenmenler grubu ile Bursa öğretmenlerine Şark Tiyatrosunda verdiği söylevde de aynı görüşü nitelemekteydi. (Söylev ve Demeçler II, s. 45):

«Hanımlar, Beyler!

... Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz :

1. *Milletine*
2. *Türkiye Devletine*
3. *Türkiye Büyük Millet Meclisine,*

Düşman olanlarla mücadele esbap ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lazımdır. Hanımlar, Beyler! İtiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi, temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz. Bunun maddî ve bârîz şahidi, şekli hükümetimiz ve mahiyeti hükümetimizdir ki, onu kanun Büyük Millet Meclisi diye tevsim etti.

Bütün cihan bir ân tereddüt etmesin ki, Türkiye devletinin yegâne ve hakikî mümessili YALNIZ ve ANCAK Türkiye Büyük Millet Meclisi»dir.

Yazımızın başından beri Mustafa Kemal'den yaptığımız alıntılar, O'nun ulus iradesine olan saygısını çok açık bir biçimde ortaya koy-

duğu gibi, önemli bir soruyu da akla getirmektedir: Son on-onbeş yılı dışında sürekli olarak monarşiyle yönetilen ve üstelik yöneticisi aynı zamanda halife, yani peygamber vekili olan bir toplumda, halk egemenliği konusunda böylesine ileri ve çağdaş görüşler ortaya çıkarabilmesi, acaba hangi nedenlerden kaynaklanmaktadır? Zira yüzyıllarca kendi kendini yönetmemiş olan bir ulus, belirli bir birikimi, geleneği ve tarihsel bir alışkanlığı olmasaydı, birkaç yıl içinde, (son yılları hariç) mutlak bir monarşiden, halk egemenliğine dayanan bir cumhuriyet yönetimine geçemezdi. Biz bu tebliğimizde işte bu «kendi kendini yönetme» alışkanlığının kökenini irdelemeye, daha doğrusu bu konuda neredeyse yarım yüzyıl önce yapılmış ve bugün unutulmuş bir çalışmayı yeniden gün ışığına çıkarmayı amaçlıyoruz.

İnsanın diğer canlılar arasındaki yerini belirlemeye çalışanların ileri sürdükleri ilginç deyişler vardır. Sanırız bunları en ilginçlerinden biri, «insan toplumsal bir hayvandır», görüşüdür. Gerçekten insanı diğer hayvanlardan ayıran temel bir nitelik, insanların sosyo-ekonomik bakımdan örgütlenmeleri ve bunun kültürel sonuçlarını derlemeleridir.

Aslında gözümüzü geriye çevirirsek, en ilkel kabile kurulduğu anda örgütlenmenin başladığını görürüz. Ancak örgütlenmenin en mükemmel biçimi «devlet»de gerçekleşir.

Devlet kavramını kutsallaştıran, ya da devleti bireyin dışında bir varlık gibi gören anlayışların karşısında olduğumuzu öncelikle vurgulamak isteriz. Devlet bireyler tarafından, bireyler için kurulur ve o bireylerle birlikte vardır. Fakat her ne olursa olsun, devlet «mükemmel» bir örgütlenmedir. Zaten devlet, ancak iyi örgütlenmişse «kalıcı» olur ve ancak kalıcı olursa bir «geleneği» oluşur. Zaten o devletin vatandaşı olan bireyler bu geleneği benimsediği zaman, ve benimsediği sürece, o örgütlenmeye devlet adı verilir.

Bu tebliğ çerçevesinde elbette ne Hegelci anlamda devlet çözümlerine, ne de Weberi anlamda bürokrasi çözümlerine girişecek değilim. Fakat bir örgütlenmenin devlet olabilmesi için, dayanması gerekli bir dizi ilke vardır. Kuşkusuz bu ilkeler çağdan çağa değişmiş ve gelişmiştir. Ancak her çağda bir dizi ilke olmuş ve bu ilkeler «mutlak ilke» olarak değerlendirilmişlerdir. Günümüzde ulaşılmış bulunan «sosyal hukuk devleti» aşaması bu gelişmenin tepe noktasıdır.

Geçmiş çağlarda genel isteme dayanan bir yasamadan söz etmek mümkün değilse de, devlet olarak adlandırabileceğimiz örgütlenmelerdeki yasalar da o toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarının ürünüydüler ve genel eğilimlere uygundular. Bunun tersi düşünülemez.

Günümüz sosyal hukuk devletinin bazı belirgin ve zorunlu özellikleri vardır. Bunlar arasında en belirginini, genel istemin sonucu oluşmuş yasalara dayanarak, fırsat eşitliği içindeki vatandaşlarının sosyo-ekonomik ve kültürel gereksinmelerinin bugününü ve yarınını düzenleyen «tarafsız» bir örgüt ve görevlileridir. İşte bu örgüt mükemmel bir örgüttür ve çağımızda salt bu tür örgütler «devlet» adını taşıyabilirler. Ve gene bu örgüt içinde egemenliğin ulusta olması hiç tartışılmayacak bir başka husustur.

Geçmişte gördüğümüz devletlerde bu niteliklerin tümünü bulmak mümkün değildir. Ancak hiç kuşku yoktur ki, geçmişte de bir örgütü devlet olarak niteleyebilmenin bazı kıstasları vardı. Örneğin Roma İmparatorluğu tartışmasız bir biçimde «devlet» idi. Oysaki Vizigot'lar hiç bir zaman devlet olamadılar. Elbette Vizigotlar da zaman zaman belirli örgütlenmelere girişmişlerdi, ancak bu örgütlenmeleri devlet olmaya yetmedi. Bu olguyu göçebelikle, ya da yerleşik olmama ile açıklamak da mümkün değildir. Zira Vizigotların da yerleşik düzene geçme çabaları olmuştur. Fakat bu yerleşik düzen çabaları da devlet olmaya yetmemiştir.

Fakat tarihte öyle bir kavimler topluluğu vardır ki, temel yön olarak önce kuzeyden güneye doğru, sonra da batıya doğru binlerce kilometreyi bulan ve yüzyıllar süren göçleri boyunca sürekli devletler kurmuş ve sonunda Anadolu ve Doğu Trakya yarımadalarını kendine yeni bir anayurt olarak tutmuş ve 20. Yüzyılın başlarında çağdaş bir cumhuriyet aydınlığı içinde yeniden örgütlenmiştir. Bu kavimler Türkler'dir.

Gerçekten ilginç bir nokta Türklerin diğer göçebe kavimlerden farklı olarak, yüzyıllar süren göçleri boyunca sürekli devletler oluşturmalarıdır. Bu zorunlu göç boyunca çok sayıda ve kalıcı devletler kurabilmenin nesnel bazı nedenleri olsa gerektir. Bu nedenleri irdelemenin Türkiye'nin çağdaşlaşma yolundaki çabalarını anlamamıza ciddi bir biçimde ışık tutacağına inanmaktayız. Ve şimdiden işaret etmek isteriz ki bu nedenler arasında en önemlisi; kurulan devletlerde egemenliğin bireylerde değil, ulusta olması olmuştur.

Yazımın başında da değinmiş olduğum gibi; Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Devrimi Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen, «ÇAĞDAŞLAŞMA YOLUNDA TÜRKİYE» konulu sempozyum, bana bu alanda yapılmış çok değerli bir çalışmayı, yeniden gün ışığına çıkarma, ya da canlandırma fırsatını verdi. Bir sahafın tozlu raflarından bulduğu bu kitabı bana armağan eden değerli meslekdaşım Ahmed G. Sayar'a teşekkürü burada da yinelemek isterim.

Bundan birkaç ay önce, Ahmed Sayar'ın beni bu kitapla tanıştırdığı günlerde yaşadığım bir başka olay da, bu sempozyuma böyle bir tebliğ ile katılmaya zorladı beni.

Bir gün Türk Devrim Tarihi dersimde bir öğrencim, «Hocam», demişti, «Ali Kemal tartışmasız bir biçimde vatan haini idi. Tüm yazdıklarıyla ve eylemleriyle onun Ulusal Kurtuluş Savaşımıza ne denli karşı olduğu ve zararlı olduğu belliydi. Zaten bu nedenle halk tarafından linç edilmişti. Tüm bunlara karşın Ali Kemal'in oğlunun Dışişleri Bakanlığında görevlendirilmesi yanlış değil mi?»

Gerçekten o günlerde Dışişleri Bakanlığımızda en yüksek görevlere dek gelen bu değerli hariciyecinin anıları yayınlanmış ve ben bu kitabı öğrencilerime tavsiye etmiştim. Bu değerli görevlimiz kitabında, Dışişleri Bakanlığı meslek memurluğu sınavını kazandıktan sonra kimilerinin kendisini baltalamak istediklerinde İsmet İnönü'nün derhal olaya karıştığını ve atanmayı sağladığını anlatıyor ve tüm meslek yaşamı boyunca babasından ötürü hiç suçlanmadığına değiniyordu. Ben o bölümleri okurken hiç şaşırmamış, salt mutluluk duymuştum. Buna benzer mutlulukları daha önce de duymuştum.

1961'de o zamanki devlet başkanımızın koruma görevlilerini atlatarak Florya Plajına çay içmeye geldiği zaman da aynı mutluluğu yaşamıştım. 1966'de o zamanın başbakanını Kızılay'da birkaç bakan arkadaşıyla birlikte «sallana-sallana» yürürken gördüğüm zaman da aynı mutluluğu duymuştum. 1970'lerde bir eski cumhurbaşkanının evindeki kiracıyı çıkartamadığı için Orduevinde kaldığını öğrendiğimde duyduğum mutluluk da aynı türden bir mutluluktu.

Tüm bunları bir an içinde düşünürken, «hayır» diye yanıtladım öğrencimi. «Bu tutum yanlış değildir. Ali Kemal kendi kaderini kendi yaşamıştır. O'nun görüşleri ve sonu oğlunu bağlamaz. Bir hukuk devletinde; şunun, ya da bunun yakını olmak ne avantajdır ve ne de dezavantajdır, daha doğrusu, ne avantaj olmalıdır, ne de dezavantaj. Bir devleti kabileden ayıran budur ve Türkiye'de *devlet vardır*. Bu konuda zaman zaman kuşku uyandıracak uygulamalar görüyorsak da, bir ara devlet sokağa teslim edilmek istendiyse de, ulusların tarihinde böyle kara dönemler olmuştur ve olacaktır. 1920'lerde Almanya'da, 1966'larda Fransa'da da iktidar sokakta kalmıştı. Fakat gerek Almanya, gerek Fransa bu buhranları kolay atlattılar. Zira «devlet gelenekleri» vardı. Aynı gelenek Türkiye'de de vardır.»

Bu tebliğ çerçevesinde bazı noktalarının üzerinde durmak istediğimiz çalışma, Dr. Orhan Münir Babaoğlu'nun «Türk Hukukunda Dev-

let Fikri» başlığını taşıyor. 1936'da İstanbul'da Burhanettin Matbaasında basılan kitap, «Cumhuriyet İçin» dizisinin birinci kitabı. Dr. Orhan Münir Babaoğlu, kitabın kapağında şöyle tanıtılmış: «Hukuk - iktisad siyasal bilgiler doktoru, Temyiz Mahkemesi C.B. Müddeiumumi muavinlerinden»

Yazar Strazbürg Üniversitesinde doktora tezi olarak sunulmuş olan bu çalışmasının önsözünde, bu çalışmadaki amacın Türk ulusuna kendini aramayı öğreten yeni Türk tarih anlayışının incelenmesi olduğu vurgulanıyor.

«Türk inkılâbı bir bütün halinde ele alınarak etüd edilince bu bütün içinde başlı başına yer tutan yenilik (teceddüt) hamlesi yönünden, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı hukuk prensiplerinin, yeni Avrupa devletlerinin de dayandığı modern esas teşkilât hukuku ilminin ana prensiplerinden başka şeyler olmadığını görürüz. Fakat yine aynı metodla yürürsek karşı bakımdan, Türk inkılâbı bütünlüğü içinde yine başlı başına yer tutan Türk tarih devrimine, yeni Türk tarih anlayışına dayanarak diyebileceğiz ki; yeni Türk devletinin karakterleri olan bu prensipler Türk benliğine dışardan «ithal edilmiş» yabancı prensipler değildir. Türkler millet hakimiyeti, laiklik, demokrasi esaslarını birçok milletlerden önce tanımışlar ve devletlerini uzun yüzyıllar bu esaslar üzerine kurmuşlardır.»
(s. 4)

(Üslupta düzeltme yapma yoluna gitmedim. T.A.)

Kitabın, «içindekiler» vb. gibi bir planı ne başında ve ne de sonunda verilmemiş. Kitabın bendeki kopyası «önsöz»le ve üçüncü sayfada başladığı için, ilk iki sayfada böyle bir bölümün olup olmadığını bilemiyoruz.

Önsözü izleyen «Giriş Faslı» araştırmanın «kadrosu» ve dayandığı kaynaklara ayrılmış.

Bu faslın ilk ayrımında «Türk Tarihi Üzerine Birkaç Söz» başlığı altında, «Türk Tarihi», «Türk Milleti» ve ilk uygarlıkları yaratmak ve yaymak olarak «Türk Milletinin Tarihte Oynadığı İki Büyük Rol» ele alınıyor.

Girişin ikinci ayrımı «Türk Devletleri» (Kadro) başlığını taşıyor. Burada önce «VI. Yüzyılda Bir Asya Türk Devleti» olarak Tu-kiular, daha sonra «Doğu Avrupa ve Batı Avrupa'nın Türk Devletleri» (Hazer

Devleti ve Bulgar Devleti), son olarak da «Türk-Müslüman Devletleri» ele alınmış.

Giriş'in üçüncü ayrımında çalışmanın kaynakları veriliyor. Aslında Babaoğlu'nun, kitabının sonunda geniş bir kaynakçası (bibliyografya) var. Ancak burada da bazı kaynak üzerinde özellikle durmuş. Bu kaynaklar arasında «Orhun Yazıtlarını», Pien i tien adı altında bulunan ve Stanislav Julien tarafından Fransızcaya çevrilerek 'Journal Asiatique'in 6'ncı serisinin 3'üncü cildinde yayınlanan «Çin Salnamelerini», «Kuatku Biliği», «Siyasetname»yi, ve Kâtip Çelebi'nin «Cihannuma»sını saymak, mümkün.

Kitabın birinci faslı, «Türk Devletinin İlk Kurucu Unsuru: Būdün» başlığını taşıyor. Bu ayrımın ilk paragrafı olan «Eski Türklerde Aile Teşkilatı»nda, «Boy», «Sop», «Soy» ve «Evlenden Doğan Aile» ele almıyor. «Būdün» başlığını taşıyan ikinci paragrafta ise, «Būdünün Milli Karakteri» ve «İlahi Devlet Nazariyesi» üzerinde durulmuş.

«Türk Devlet Fikrinde Hakimiyet Nazariyesi» başlığını taşıyan ikinci faslın birinci paragrafı, «Hakimiyet Türk Devletinin Kurucu Unsurudur» başlığını taşıyor. «Türk Devlet Fikrinde Hakimiyet Mille-tindir» başlıklı ikinci paragraf dört alt bölüme ayrılmış; ancak bu alt bölüm başlıkları daha çok ilke niteliğinde görülüyor:

- «Gökten Gelen Hakimiyet Teorisi»
- «Türk Devlet Fikrinde Hakimiyet Gökten Gelir ve Mukaddestir»
- «Bu Hakimiyet Kağanın Değil, Ulusundur»
- «Bu Hakimiyet Kağana Mukavele ile Geçer»

Çalışmanın üçüncü faslı, «Türk Devlet Fikrinde İstiklâl Unsuru»; dördüncü faslı, «Türk Devletinin Teşkilatı» (Hakimiyeti Temsil Eden Organlar) başlığını taşıyor. Burada üç paragraf içinde «Kurultay», «Kağan» ve «Makam ve Memurlar» ele alınmış. Kurultayın kuruluşu ve görevleri gibi, kağanın seçilişi ve görevleri üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmuş. Çeşitli memurlukların anlatımının yanısıra, «Hiyerarşi Kuralı», «Memurlukların İrsiliği» ve «Her Memuriyet İçin Biri Doğuda, Öteki Batıda İki Makamın Bulunuşu» kural ve ilkeleri ele alınmış.

Çalışmanın beşinci faslı «Eski Türklerde Uluslararası Adalet Fikri ve Devletler Hukuku»; altıncı faslı, «Eski Türklerde Cihan İmparatorluğu Teorisi» başlığını taşıyor.

Çalışmanın son faslı iki «Sonuç»a ayrılmış. Bunlardan birincisinin başlığı, «Milli Türk Hukuk Anlayışının Varlığı ve Özelliği». «Türk Devletinin Dayandığı Prensipler» başlığını taşıyan ikinci «Sonuç», dört ilkeyi dile getiriyor:

- 1 — Türk devletinde hakimiyet ulusundur
- 2 — Türk devleti halkçı bir devlettir
- 3 — Türk devleti laik bir devlettir
- 4 — Türk devleti müstakil ve muayyen gayesi bulunan bir cemiyettir.

Çalışmanın çok ilginç olan pek çok noktası arasında, bizim en çok ilgimizi çeken hususlar, ikinci faslın ikinci paragrafında ele alınan noktalar oldu.

Dr. Babaoğlu burada, önce gökten gelen hakimiyet anlayışı üzerinde durmakta. Leon Duguit'ten aktararak, «idare edenlerle idare edilenlerin bulunduğu her insan cemiyetinde maddi müeyyidelere dayanarak kumanda eden bir zümre vardır» (s. 55), diyen Babaoğlu, daha sonra bu «kumanda etme» yetkisinin kaynağını irdeliyor. Bilindiği gibi bu soru siyasal düşüncenin temel sorusudur: İnsanlar neden itaat ederler, ya da yönetenler yönetim güç ve yetkisini nereden alırlar?

Dr. Babaoğlu'nun da belirtmiş olduğu gibi siyasal gücün doğuşunu açıklamaya çalışan tüm eski görüşler, bu gücün kaynağını göklerde, ilahi kaynaklarda aradılar. «En eski Çin imparatorlarından, Stuart ve Bourbon'lara kadar bütün hüküm sürenler ve idare edenler, bu görüşleri korudular ve bu görüşlere dayanarak idare etmek gücünü millettten değil, Tanrıdan aldıklarını iddia ettiler.»

Çin anlayışına göre imparator kudretini doğrudan doğruya gökten alıyor ve «Göğün Oğlu» sayılıyordu.

Eski İran'da, kralların tanrılığına inanılırdı. Bu anlayışa göre Işık Tanrısı Omuzd, İran şahlarının kişiliğinin içine giriyor, Tanrılık onun benliğinde somutlaşıyordu. Böylece şah, gökten gelen hükmetmek gücünü arada hiç bir vasıta olmadan, doğrudan doğruya kendi elinde tutuyordu.

Batının teokratik devlet anlayışında da, imparatorla kilise arasında, şu ya da bu biçimde bir halk varlığından, egemenliğinden söz etmek mümkün değildir.

Türkleri bu açıdan incelediğimiz zaman, diğer tüm uluslar gibi

egemenliğin kaynağım göklerde aradıklarını görmekteyiz. Ayrıca gökten gelen bu egemenliğin kutsallığına da inanıyorlardı. Gerçekten Orhun Yazıtlarında bu egemenliğe karşı gelmek, yani devlete isyan etmek en ağır suç sayılmaktaydı.

Ancak Türklerin egemenliğin kaynağını kutsal olarak kabul etmeleri, çağdaşlardan çok farklıydı. Gökten gelen egemenlik; yönetme gücü ve yetkisi; krallara, imparatorlara, kağanlara değil, doğrudan doğruya bütün'e, yani ulusa verilmiş varsayılmaktaydı. Orhun Yazıtlarında Türk Bütününe «gök bütün» denmesinin nedeni de; ulusun gökten gelen bu egemenliğe sahip olduğu anlayışından kaynaklanmaktadır. (s. 58/59)

Devlet egemenliğinin kutsallığı, anlayışı öylesine yer etmişti ki; bu egemenliğe karşı gelmek, «yerin gökle karışması», «göğün çökmesi» olarak nitelendirilmekteydi. (s. 57)

Kutsal bir biçimde kaynaklanan egemenlik hakkı, bütünden kağana, bir sözleşme ile aktarılmaktaydı. Yani kağanın egemenliği kutsal olmakla birlikte, *dolaylı* bir egemenlikti. Gücü kişiliğinden değil, bulunduğu makamdan kaynaklanmaktaydı.

Dr. Babaoğlu, Kağanın seçimini ve taşıması gereken özellikleri de ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. (s. 70 vd.) Gerçekten Türk devlet başkam, bütün tarafından, daha doğrusu bütünün ileri gelenlerinin yer aldığı bir kurultay tarafından seçilirdi. Seçilmek için han soyundan olmak gerekirdi.

Atila'nın; ailelerinin soyluluğu ile övünen ve güçlerini bu soylu atalarından devraldıklarını hissettirmek çabasında olan kimi Avrupalı kral ve prenslere verdiği ünlü yanıt, «benim babam Hun Bütünüdür» olmuştu.

Yukardan beri belirttiğimiz noktaların ışığı altında Türk Kağanının yetkilerinin, yasa ile çizilmiş yüksek bir memurdan başka birşey olmadığı anlaşılmaktadır. İlginç bir husus olarak, buna benzer bir anlayışın tüm Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde sürdüğünü gözlemekteyiz. Ancak Selçukluların olgun devrinde ve özellikle Nizam ül Mülk zamanında, devlet başkanına kutsal nitelikler veren Sasani anlayışını ege-men kılma çabaları başlamıştır.

Osmanlıların kuruluş dönemlerinde de aynı egemenlik anlayışını, yani Sultanın egemenlik hakkının kişiliğinden gelen değil, makamdan geldiğini görüyoruz. Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin, Osmanlı Beyliğinin bağımsızlığını ilan edişini, Aşık Paşazade (s. 18 vd), Lütü Paşa, Teva-

rih-i âlî Osman (s. 21 vd)'na dayanarak şu şekilde anlatmaktadır :
(Ateş, s. 101-102)

«Selçuklu Devletinin serhad muntikalarında teşekkül eden Uç Beylikleri... sultanın esir olarak... İran'a götürülmesinden sonra, Selçuklu Devletinin artık sona erdiğine kanî bulunuyorlardı. Osman Beyin reislik yaptığı aşiret ve oymaklar bu durum karşısında hükümdarlığın meşru olarak Kayı Han evlâdına düşeceğini, binaenaleyh Osman Gazi'nin emaret ve siyasete getirilmeye hak sahibi olduğunu iddia ettiler. Nihayet oymak beyleri, Türkmen kabile reisleri, Selçuklu devleti bölgesinden gelen muhacirler toplandı; — Moğol istilası Selçuklu devletinde karar kılmış ve devam etmektedir; artık Selçuklu devleti münkarıdır, düşmanları kuvvetlidir, halen Selçuklu sultanlarından hiçbirisi İlhanlı devletinin elinden mülkü geri almaya gelmedi, buna muktedir değildiler. Bu uç memleketlerin korunması ve himayesi ise kuvvet ve kudret, iktidar ve liyakat sahibi bir sultanın istiklâl ile hareket etmesini zaruri kılıyor... Türkmen bey ve kavimleri arasında hasep ve nesep, iyi ahlâk, şecaat ve semahat ile buna layık olan Osman Bey'dir; o hem Kayı'lardandır, hem de dindar ve müslümandır — dedi ve onu başa geçirdiler...»

Ona tabiyet ve sadakat merasimi Oğuz Han töresine göre yapıldı: Herkes birer, birer Osman Bey'in önünde diz çöktü. Onun verdiği kırmızı alarak içti; bu, ona itaatın bir deliliydi. İşte Osmanlı Devletinin istiklâli bu hâdise ile başladı. (1299)»

Kuruluşunda eski gelenek ve anlayışın tümüyle geçerli olduğu Osmanlı İmparatorluğunda, İmparatorluğun güçlenmesiyle birlikte Osmanlı Sultanlarının ulusları ile bağları zayıflayacak ve hattâ kopacaktır. İstanbul'un alınmasından sonra Bizans etkisi artacak ve bir «Hanedan Yasası» ortaya çıkacaktır. Daha sonra Hilafetin alınmasıyla Osmanlı sultanlarının uluslarından kopuşları son noktasına gelecektir. Eskiden ulusunun iradesine dayanan ve zaten o irade tarafından o göreve getirilmiş olan Osmanlı sultanı, tümüyle «devşirme kapıkulu»na dayanan bir niteliğe bürünecektir.

Ancak yirminci yüzyılın başlarında «yok olma» noktasına gelince Türk Ulusu, «devlet kurma» geleneğini ve becerisini tüm olumsuz koşullara karşın bir kez daha gösterecektir. Bu becerinin sonucu, savaş alanlarındaki askeri başarının yanı sıra, siyasal alanda da «kayıtsız şartsız halk egemenliği» olarak kendini gösterecektir.

Kendisi için en büyük onurun, bu ulusun bir bireyi olmak olduğunu her fırsatta söyleyen Mustafa Kemal, 1 Mart 1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Dördüncü Toplantı Yılıni açarken, bu noktayı şöyle vurgulamaktadır: (Söylev ve Demeçler I, s. 307)

«Efendiler, hakimiyeti millîye ve onun mahfuziyetini mütekeffil olan bugünkü şekil ve mahiyet-i idaremiz yalnız saadet-i atiyemizi değil, belki şerefimizi, namusumuzu ve bütün evsafı maneviyemizi temin eder.»